

VINÁRNA BALKÁN

Byl čas připravovat se na návrat zpět. Konec studia se blížil a tady začínala nová epocha. Bylo to zajímavé, jako by se kruh uzavíral – přišly časy podobné těm, jako když jsem do Prahy přijel.

Kromě tenké vrstvy myslících lidí, kteří se připravovali na roky úplné pasivity a neúčasti ve všem, co by mohlo představovat přijetí nových okolností (nikdo jim nemohl toto právo vzít), si většina brzy vzpomněla na způsob života, který vedla před tím vším. Vrátili se ke svým rodinám, přátelům, malým radostem, k pivu. Znova se ukázala skutečná povaha tohoto lidu – trpělivost v čekání na to, až jim sled historických událostí opět umožní být sami sebou. Roky, než k tomu dojde, představovaly zcela nedefinované období, během kterého bylo třeba čekat a doufat. Vzдор, bojovnost a bláznivá statečnost nebyly těmto lidem vlastní.

Když vojenská intervence v Československu konečně skončila a sovětské jednotky se přesunuly z ulic do kasáren (vypadalo to, že je odtud už nikdy nikdo nevyhodí), uvědomil jsem si, že v celém tom mumraji zahynulo do padesáti lidí. To byla čistá ukázka středoevropského ducha. Nedovolit, aby ti cokoliv ohrozilo život, protože vlastní prdel je přece důležitější než jakákoliv duchovní kategorie. Ať už to bylo civilizačně dědičné, nebo to byl jen obyčejný egoismus, jednalo se o chápání života pro nás z Balkánu zcela nepochopitelné (jako když Němec zavolá číšníka a se ženou, kterou miluje, platí účet do posledního haléře napůl). Nesměl jsem to nikomu říct, ale najednou jsem cítil velký, ohromný stud. Styděl jsem se za ně za všechny.

FAMU 1979, zprava stojí: Rajko Grlić, Lordan Zafranović,
Jessica Horváthová, Goran Marković, Goran Paskaljević.
Srđan Karanović stojí úplně vlevo.
Dole zleva: Dušan Trančík, Rudolf Růžicka

Lordan Zafranović
a Goran Marković, 1979

Měl jsem času na rozdávání (studium pátého ročníku je jen formalita), a tak jsem se celý den coudal po místech, na která jsem doposud neměl čas nebo mne nezajímala. Zacházel jsem do skrytých nádvoří, nahlížel do temných dvorků, navštěvoval hospody na periferii. Každé ráno jsem si určil nový směr a vydal se po něm bez jasného cíle. Jako bych po něčem pátral, dlouze a systematicky, bez velké šance na úspěch, ale tvrdohlavě a vytrvale. A? Na co jsem narazil na Žižkově, ve Vršovicích nebo na Letné?

Na střední Evropu. Respektive na silnou touhu žít zvláštním životem, který byl provázen dodržováním přísně stanovených pravidel, za kterými údajně stála nejvyšší civilizovanost. Bylo logické, že když zde žiju pátým rokem, přijmu tuto středoevropskou manýru, že se změním, stanu se větším Evropanem, než jakým jsem byl před příjezdem sem. Ale to se nikdy nestalo. Po celou dobu jsem postrádal hlavní a zásadní motiv pro takovýto způsob života. Musel tady být někde ukrytý, stačilo ho jen vypátrat. Teď byla možná poslední šance jej najít a pochopit.

I když má chuť byla silná a úmysl dobrý, neodhalil jsem nic víc než zkamenělý měšťácký svět, který extrémním úsilím odolává erozi. Samé rituály. Tisíc způsobů, jak dosáhnout iluze, že život takový, jaký pamatovali a jaký patřil k dávné minulosti, existuje. Ale ten už takový bohužel nebyl. Bylo potřeba buď sklopit hlavu a přijmout nové okolnosti, nebo se života vzdát. To první nikdo nechtěl a to druhé nikdo nemohl. Zbývala třetí možnost „imaginárního života“. Lidé, které jsem cestou potkával, jednoduše předstírali, že si nevšimli, že je realita úplně jiná, než jakou si přáli. Oslovovali se „vážená paní“ a „drahý pane“, odpoledne pili kávu v kavárnách, které vypadaly stejně jako před válkou (stejně šálky, stejné dřevěné rámy na noviny), oblékali se do svých předválečných kožichů a na hlavách nosili moly prožrané klobouky. Jezdili v autech z třicátých a čtyřicátých let (dokonale upravených a v naprosto bezvadném stavu)... Všude kolem sebe jsem vlastně viděl jen pštrosy s hlavami v písku.

Pomalou mnou prostupoval hněv smíšený s bezmocí (nebo právě jí vyvolaný). Máme snad, sakra, my bojovat za jejich záležitost? Jak se mohli tak brzy vzdát? Jak rychle zapomněli na ty pěkné věci, které jsme i my s otevřenou náručí přijali za své? Neuvěřitelné! Chtělo se mi postavit se na Václavák a zařvat na ně: „To snad nikdo v této zemi nemá koule?!“

Samozřejmě jsem na nikoho nekřičel a Vojtovi a Rudolfovi, Čechům, které jsem měl velmi rád a respektoval je, jsem se ani nezmínil, co mi vrtá hlavou. Oni dva patřili k té menšině, která se chystala připravit na roky abstinence. Stáhli se do ústraní a stále méně komunikovali, nejen se mnou, ale i mezi sebou. O několik let později spolu tito dva velcí kamarádi dokonce přestali mluvit úplně kvůli tomu, že jeden druhého našel z kdovíčeho a začali se nesnášet. Myslím, že se tomu říká přenesená agrese, nebo tak nějak...

Zbývala mi už jen jediná věc. Teď ke konci si s chladnou hlavou a co nejobektivněji zhodnotit, co pro mě tato škola v životě znamenala.

FAMU byla kvalitně personálně vybavená fakulta, na které pracovalo několik vynikajících profesorů. Ale nic víc. Mohli jste na ní získat trochu znalostí jako na jakémkoliv jiné filmové škole: něco málo z odborných dovedností a obvyklé množství obecné kultury. Umění bylo považováno za soukromý problém a moc se tady o něm nediskutovalo. Ale od šedesátého pátého sem bez přestání přijíždělo stále více mladých lidí doslova z celého světa. V šedesátém osmém jich tady bylo téměř sto (na asi dvě stovky domácích studentů). Taková náhlá koncentrace nebyla normální. Byly chvíle, kdy to připomínalo sraz dobrodruhů, zoufalců a anarchistů. Ale také chvíle jako tehdy, když se čtvrtého dne studentské okupace univerzity zastavil sovětský tank před budovou FAMU a namířil kanon na její bránu. Zdálo se, že se na jednom místě sešli všichni, kdo měli v tomto světě odvalu.

Ale i tehdy něco bránilo v rozehrání dramatu, které by bylo vážné a krvavé! V okamžicích největšího napětí, když se očekávala první rána, někdo zjistil, že

se v budově nachází kopie filmu *Odpolední láska*. Celou tu noc zápolila melodie *Fascination*, leitmotiv filmu, se zvuky pohybujících se sovětských tanků, které se ozývaly ze Smetanova nábřeží. Audrey Hepburnová a Gary Cooper z plátna odvážně čelili sovětské realitě... Za úsvitu dole někdo zabouchal na vstupní dveře. To byla poslední šance na to, aby události nabraly vážný směr. Děda, který měl v té chvíli službu na bráně, spolknul knedlík a pomalu pootevřel dveře. Ale místo hlavně tanku stál venku vyplašený Honza, vedoucí z vinárny, ve které jsme seděli každý večer, a rozrušeným hlasem řekl: „Kolektiv pohostinství Orlík se rozhodl vás podpořit v boji za spravedlnost a posílá vám jako dárek sto šedesát porcí guláše...“ Všechno to bylo tak české. Tady nebylo záchrany.

Ani složení Jugoslávců tady nepředstavovalo nějakou bombastickou kombinaci – Srđan Karanović, Rajko Grlić, Pega Popović, Lordan Zafranović, Živko Zalar, Goran Paskaljević a já jsme byli podobní svým kolegům doma (Dejanu Karaklajići, Jovanu Aćinovi nebo Branku Baletićovi). Přesto jsme se tohoto města a školy drželi jako ožralí plotu. Učili se jazyk, který už nikdy nebudeme potřebovat, toulali se po studentských kolejích a roky nosili na hřbetě pocit, že jsme cizinci. Zvláštní bylo, že sem stále přijížděli noví: Pavel Grzinčić a Vilko Filač z Lublaně, Nevenka Redžićová z Bělehradu, Ante Verzotti a Andrija Zafranović ze Splitu a nakonec i Emir Kusturica ze Sarajeva. Oni, my i ti všichni, kteří teprve měli přijet, jsme získali jednu velkou výhodu: dívali jsme se na svou zemi, svět, ve kterém jsme do té doby žili a do kterého se jednou vrátíme, s odstupem. Na chvíli jsme se vzdálili, sundali si brýle na blízko a nasadili ty na dálku. Žili jsme v neznámé zemi, abychom pochopili tu svou.

Ano. Všechno to bylo pěkné a krásné. V té době jsem možná mnohem více rozuměl své vlasti, ale sám sebou jsem si jistý nebyl. Kdyby to neznělo tak pateticky, klidně bych řekl, že jsem v těch dnech, kdy jsem bloudil pražskými ulicemi, hledal sám sebe. Tento nápad byl ale bezvýznamný jako myšlenka

gymnazistky, která by chtěla dostat dobrou známku ze slohu, a tak stálo za to jej hodit za hlavu, když už ne kvůli ničemu jinému, tak alespoň kvůli dobrému vkusu.

Jednoho večera jsem své bezcílné bloudění zakončil ve vinárně Balkán. Objednal jsem si sklenku nakyslého vína a pozoroval orchestr. Jeden stařík s třesoucíma se rukama hrál na housle. Druhý, ne o moc mladší, hrál pravou rukou na harmoniku a levou současně bouchal do bubnu. Třetím členem orchestru byla saxofonistka s dlouhými vlasy, které byly do půlky černé a z druhé půlky platinově blond. Neochotně hrála sóla jejich předválečného repertoáru. Na pódiu tančily páry tance staré třicet, padesát i sto let. Všichni se tvářili velmi vážně, pohlceni tancem a dávali si pozor na přesnost kroků. Možná byli šťastní.

Když jsem pozoroval tuto absurdní podívanou, pochopil jsem, že můj problém tkví v tom, že už ani sám nevím, kdo jsem. Ztratil jsem svůj minulý svět, ale současný nepřijal. Neuvěřitelné. Prožil jsem v tomto městě celé čtyři roky, možná nejlepší dny svého života, ohromně se snažil pochopit tuto zemi, přijmout její kulturu, uvažoval jsem v češtině, ale teď na konci své cesty mi vše kolem připadalo cizí, od mé přirozenosti vzdálené víc než kdy jindy. Rozhlédl jsem se kolem sebe a zeptal jsem se, co já tady, sakra, v této odporné vinárně (navíc s tak cynickým názvem) dělám. Vyšel jsem z Balkánu na svěží vzduch Staroměstského náměstí s pocitem, že už sem nepatřím.

Už jsem ani neměl ten pocit studu. Češi byli jiní než já, než můj národ... Myslím, že jsem je chápal... Kdyby nebyli takoví, jací jsou, vyjímala by se snad tady nade mnou tak nádherná a fantastická stavba, jakou je Týnský chrám? Z kostela, před kterým jsem stál, zněla slabě slyšitelná varhanní hudba a já jsem se díval na věže, které mizely v oblačné noci, a vnímal snad největší estetickou rozkoš svého života. Tomuto městu, jeho tisícileté kultuře a neporušené tradici (kterou tento malý národ dokázal zachovat právě díky svému charakteru, kterým jsem

ještě před chvílí opovrhoval) jsem dlužil svůj pohled na svět. Těch pět roků strávených tady mě naučilo dívat se vlastníma očima, osvobodit se od chlapeckých obsesí, klamu provinčních nálad a spárů primitivního prostředí, dívat se tváří v tvář pravému životu a účastnit se velkého dramatu, které se zde odehrálo. Měl jsem šťastnou ruku (nebo dobrou intuici), že jsem se sem vydal. Byl jsem tak vděčný otci za těch pár drobných tahů, kterými mě sem dovedl, tak moc jsem miloval matku za všechny ty telefonáty a měl velká očekávání od budoucnosti.

Byl jsem konečně svobodný. Teď už jsem se mohl začít balit.